

Radnički pokret u Njemačkoj i zapadnonjemačka socijaldemokracija

Hrvoje Šarinić

Socijaldemokratska partija Njemačke (SPD) jedna je od najvećih¹ evropskih stranaka što reprezentiraju suvremeni socijaldemokratizam kao određeni smjer u općem okviru radničkog pokreta unutar kapitalističkih zemalja, a kao opoziciona partija u samoj Saveznoj Republici Njemačkoj SPD je po izbornim rezultatima druga politička snaga iza vladine Kršćansko-demokratske unije i daleko najjača među svim ostalim političkim strankama, što učestvuju u zapadnonjemačkom političkom i parlamentarnom životu. I zbog toga, kao i zbog svoje tradicije, ona u Socijalističkoj internacionali zauzima mjesto važnog i utjecajnog faktora, kako po položaju svojih predstavnika u njenim forumima tako i pri formiranju generalne linije socijaldemokracije danas.

Zbog svih tih momenata, evolutivne faze SPD u idejnoj i političkoj sferi zavređuju pažnju i razmatranje, utoliko prije što se one tokom posljednjih nekoliko godina sve reljefnije ističu kao specifični fenomen involuiranja jednog dijela radničkog pokreta na jednom političkom terenu prepunom odraza krupnih problema suvremenog svijeta uopće i unutrašnjih dilema napose.

Eksplikacija i određena valorizacija samog fenomena sadašnjeg faktičkog napuštanja radničkog pokreta od strane SPD nije, međutim, moguća bez izvjesnog osvrta na najnovije razdoblje tog pokreta u samoj Njemačkoj i na procese unutar njega što danas teku u međunarodnim razmjerima.

I

Od sredine 19. vijeka njemačkoj radničkoj klasi često je pripadala ne samo značajna već i predvodnička uloga u međunarodnom radničkom pokretu. Ideje naučnog socijalizma — marksizma upravo su unutar njemačke radničke klase našle svoja prava jaka političko-organizaciona uporišta i lucidne interprete među njenim vođama. Od saveza komunista² Karla Marxa i Friedricha Engelsa preko Socijaldemokratske partije Augusta Bebela i Wilhelma Lieb-

1) Broj članova SPD kreće se posljednjih godina oko 600.000, a broj njenih glasača na parlamentarnim i pokrajinskim izborima oko 3 milijuna.

2) »S pretvaranjem Saveza pravednih u Savez komunista nastala je prva revolucionarna, samostalna partija koja je stajala na tlu naučnog komunizma.« — Grundriss der Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, Dietz Verlag, Berlin, 1963, str. 42.

knechta do Spartakusbunda i Kompartije Karla Liebknechta i Rose Luxembourgu u njemačkom su se radničkom pokretu formirale i formulirale takve polazne i oslone tačke idejnog i političkog strem-ljenja k preobražaju društva u pravcu socijalizma kojima bez sum-nje pripada svjetsko-istorijsko značenje. U svom historijatu nje-mački je radnički pokret stavio na dnevni red i praktički rješavao tako bitna pitanja svjesnoga klasnog djelovanja kao što je na pri-mjer pitanje nužnosti samog stvaranja političke partije radničke klase uopće i njene revolucionarne zadaće napose; kao što su pi-tanja fizionomije, programa, statuta i politike takve partije i pi-tanja odnosa između nje i same radničke klase; kao što je pitanje praktične raznolikosti idejnih i taktičnih stavova unutar međuna-rodnog radničkog pokreta i faktičkog jedinstva tog pokreta u od-nosu na zajednički opći cilj — da navedemo samo neka od načel-nih i praktičnih pitanja klasne borbe proletarijata kojima je kroz historiju mnoge izvorne formulacije i samonikle odgovore davao njemački-radnički pokret. Oslanjajući se na takvu njegovu tradiciju i kvalitete uz objektivno prisutne mnoge druge uvjete uspješne revolucionarne akcije, Treća komunistička internacionala je, i po-red fakta pobjede oktobarske revolucije u Rusiji, očekivala bitni doprinos svjetskoj revoluciji upravo iz Njemačke, što je na svoj način izraženo na primjer i u samom osnivačkom dokumentu Ko-minterne u kojem se između ostaloga kaže:

»Općenito mišljenje delegata bilo je, da sjedište Egzekutive i Biroa *spada u Berlin*. Budući da je to moguće tek nakon uspostavljanja njemačke sovjetske republike, kao Centrala treba *privremeno* da važi M o s k v a.«³⁾ (Sve podvukao H. Š.).

Predviđanja mlade Kominterne nisu se ostvarila i historijski obrati bili su takvi da Njemačka nije postala središte svjetske re-volucije, već — ne mnogo kasnije — lokacija najmračnije novo-vjeke zavjere protiv progressa uopće i ishodište najsirovijeg ratnog pohoda. No njemački radnički pokret, bez obzira na svoje subjektivne promašaje i pretrpljene poraze što u svom rezultatu iska-zuju i fenomen njegove današnje dvojake razjedinjenosti — poli-tičke i teritorijalne, svakako ostaje historijska pojava iz koje su proizišle mnoge od današnjih idejnih i praktičnopolitičkih kom-ponenata što djeluju u okvirima međunarodnog radničkog i soci-jalističkog pokreta i kroz koje se komponente projicira mnoštvo pozitivnih i negativnih iskustava njemačke radničke klase.

U ovom nama suvremenom periodu njemački radnički pokret se in ultima linea ponovo susreće s bitno istim pitanjima, što su ga zaokupljali od najranijih dana i što su ne jednom stavljala na kušnju njegovu faktičku funkcionalnost u nacionalnim i međunarodnim relacijama. Ta se pitanja, iako danas u svjetlu specifične unutraš-nje konstelacije, za njemački kao i za svaki drugi radnički pokret uzet kao izraz historijsko-materijalističke zakonitosti, sublimiraju u problem — kako osigurati svoje idejno vodstvo historijski naj-kreativnije društvene snage, postati predvodnikom, ključnim fak-torom i napokon nosiocem društvene i nacionalne politike svoje zemlje, i tako doći do ispunjenja svoje historijske funkcije gradi-telja novog društva u nacionalnim razmjerima i u internacional-nom kontekstu kretanja. U nekim svojim periodima njemački je

3) Die Kommunistische Internationale — Organ des Exekutivkomitees der Kommunistischen Internationale, br. 1/2, maj — juni 1919, str. 89.

radnički pokret bio bliže tom cilju od mnogih drugih, tako blizu⁴⁾ da se ne samo u tekućim političkim već i u teoretskim postavkama o kretanju svjetske socijalističke revolucije uloži Njemačke pridavalo kardinalno značenje. Teorija je, doduše, ovdje išla mimo prakse i u nedavnoj se historiji samo tragično potvrdila kroz anti-tetičke afekte izostanka zamišljene funkcije njemačkog radničkog pokreta koji je snagom svoje goleme klasne podloge, idejne sazrelosti i političko-organizacione razvijenosti trebalo da usmjeri historiju vlastite zemlje putovima socijalizma i podstakle takvo kretanje u kontinentalnom razmjeru. Negativne sile fašizma i nacizma što su iz političkog prostora istisnule tada fatalno razjedinjeni njemački radnički pokret⁵⁾ na najdrastičniji su način demonstrialne sve destruktivne mogućnosti jedne njemačke politike lišene kontrole pozitivnih društvenih nacionalnih snaga kakve se formiraju u liku radničkog pokreta. Pa ako se i dalje postavlja pitanje jedne jedinstvene i nove njemačke politike, a ono je, mislimo, samo potencirano dilemama oktrorirane podvojenosti zemlje, odgovor na nj može i opet biti rezerviran samo za unutrašnje snage koje će ga rješavati sa pozicija danas važećih zakonitosti procesa istinski demokratske to jest socijalističke transformacije društva i svijeta.

Izišavši iz vremena vladavine nacističkog terora i ratnih katastrofa organizaciono gotovo posve razbijen i fizički desetkovan, njemački je radnički pokret već u razdoblju savezničke četvorne okupacije doživio izvjesnu renesansu jer su okupacione vlasti u njegovim organizacijama potražile prve njemačke oslonce za sprovođenje onog dijela zajednički utvrđene okupacione politike koji je formuliran kao vraćanje demokratskog poretka zemlji.⁶⁾ Iako razjedinjene i subjektivno preslabe da postanu značajnim faktorima u daljnjem razvoju, sve prijašnje organizacije njemačkog radničkog pokreta stekle su mogućnost da se bar u formalnom pogledu nesmetano konstituiraju i razvijaju, prije svega vraćen im je legalitet. No, situiran od 1949. godine u dvije države sa suprotnim društvenim i političkim sistemima, njemački je radnički pokret zauzeo posve različite pozicije unutar tih država i različite, međusobno oprečne stavove prema njima samima. Na Zapadu radničke su partije u položaju koji isključuje svaku mogućnost njihove društveno preobražajne akcije, KPD je čak u ilegalnosti,⁷⁾ a sindikalni se pokret kreće u sferi klasičnih oblika zastupanja interesa rada nasuprot interesima kapitala u uvjetima datog državnog i društvenog poretka. Na Istoku je, međutim, bez obzira na specifične okol-

4) U izvještaju njemačke delegacije prvom kongresu Kominterne kaže se na primjer: »Ako svi znaci ne varaju, njemački proletarijat stoji pred posljednjom odlučnom borbom. Izgledi komunista u toj borbi, ma koliko ona bila teška, ipak su povoljni.« — Die Kommunistische Internationale, num. cit. str. 72.

5) »30. januara 1933. i narednih sedmica CK KPD (Komunističke partije Njemačke) nekoliko se puta obraćao predsjedništvima SPD (Socijaldemokratske partije Njemačke) i ADGB (Općeg njemačkog saveza sindikata) s pozivom da se zajednički povede generalni štrajk za obaranje Hitlerove vlade... Već 30. januara, i u većoj mjeri februarskih dana, dolazilo je u gradovima i tvornicama Njemačke do radničkih demonstracija, štrajkova i, protiv volje desnog vodstva SPD i Sindikata (podvukao H. Š.), do zajedničkih borbenih akcija komunista i socijaldemokrata.« »Desne vođe ADGB čak su pozivale na učešće u fašističkim majskim demonstracijama.« — Grundriss der Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, str. 170—171.

6) Na primjer, zapovijest sovjetske okupacione komande br. 2 iz 1945. g. kojom se odobrava osnivanje i djelatnost antifašističkih stranaka; osnivanje Zonalnog savjeta u britanskoj okupacionoj zoni 15. II 1946. u koji su ušli predstavnici njemačkih građanskih službi, političkih partija i sindikata, sa savjetovanom funkcijom.

7) Po prvi put u svojoj historiji, osim u periodu nacističke diktature.

nosti koje su to uvjetovale, praktički ostvaren dolazak na vlast radničke partije, čime je u tom dijelu Njemačke ostvaren klasični postulat revolucionarnog radničkog pokreta — svrgavanje buržoasko-kapitalističke vladavine, i uspostavljena je vladavina »jednog oblika diktature proletarijata«. ⁸⁾ Zbog takvog bitno različitog funkcioniranja radničkog pokreta u svakoj od njemačkih država, može se postaviti načelno pitanje — je li uopće moguće taj pokret u novonastalom periodu smatrati ikakvom cjelinom i tako ga tretirati u historiografskom i politikološkom razmatranju. No na to pitanje, značajno i zanimljivo ne samo u metodološkom pogledu, teško je dati bilo kakav odgovor bez ozbiljne opasnosti da se negira ili prejudicira odgovor implicitno već prisutan u osnovnim premisama svakog od dijelova njemačkog radničkog pokreta. I pored svih međusobnih različitosti, nijedan se od njih nije odrekao ni svima zajedničkih izvora u prošlosti ni pretenzija da bude nosiocem i tumačem naslijeđa iz tih izvora. Posebno, nijedan se od njih ne odriče svog politički svenjemačkog karaktera, ma koliko to danas bilo irealno u teritorijalno-organizacionom pogledu i sve spornije u političkom. Sve nas to ipak obavezuje da njemačkom radničkom pokretu pristupamo kao cjelovitoj historijskoj kategoriji, danas doduše vrlo kompleksnoj i multivalentnoj, ali još uvijek ne preživjeloj ili disociranoj na kategorijalno posve dispartne formacije.

Pri sadržajnom raščlanjivanju materije suvremenog njemačkog radničkog pokreta nužno je poći od pojave paralelizma njegovih vlastitih unutrašnjih idejnih i političkih evolucija i istovremenog razvoja vanjskih okolnosti koje su tim evolucijama davale i daju nove sadržajne komponente ili potenciraju odnosno slabe već postojeće. Kao specifično novu među njima spomenimo samo komponentu nacionalnog pitanja koja je do podjele Njemačke praktički tretirana u tamošnjem radničkom pokretu samo kao periferni problem, a sada se nužno mora staviti u srž njegova političkog interesiranja ako on želi da slijedi datu stvarnost. Nadalje, brojne suvremene komponente općeg poslijeratnog razvoja, sa svojim socijalnim, međunarodno-političkim i drugim implikacijama, u dijelovima njemačkog radničkog pokreta danas se paralelno tretiraju na mnogo različitih i divergentnih načina.

Iz odnosa među više ili manje suprotstavljenim partnerima naslaga međusobnih političko-propagandnih ocjena, optužbi pa i difamiranja što opterećuje i tuđe i vlastite idejne i političke kvalitete. Mora se konstatirati, ma koliko to ne bilo ohrabrujuće, da i u sadašnje vrijeme kada to radnički pokreti u drugim evropskim zemljama već u priličnoj mjeri nadilaze, među dijelovima njemačkog pokreta još uvijek djeluju i izrastaju neprincipijelne kontroverze, ne toliko vezane uz idejna pitanja ili strategiju i taktiku borbe za demokraciju i socijalizam koliko uz propagandistički isformulirane platforme.

II

Među poslijeratnim događajima u njemačkoj historiji svakako su najznačajniji akti podjele zemlje izvršeni formiranjem Zapadne (7. septembra 1949) i Istočne (7. oktobra 1949) njemačke države. Time doduše nije započeo bitno novi razvoj unutar jednog i dru-

8) Grundriss der Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung, str. 234.

gog dotadašnjeg okupacionog područja, jer su tri sile na zapadu i Sovjetski Savez na istoku već i do tada svim svojim nastojanjem usmjeravali svoje okupacione dijelove Njemačke prema vlastitim društvenim, ekonomskim i političkim sistemima. Stvaranjem dviju njemačkih država data je, međutim, tom procesu diobe među dva sistema dotada neprisutna državnopravna podloga u samoj Njemačkoj s implikacijom nastajanja dvaju njemačkih suvereniteta koji će, uzajamno se doduše osporavajući, ipak postati nosiocima suodgovornosti za dalji njemački razvoj u društvenom, nacionalnopolitičkom i međunarodnom pogledu. Stoga se stvarnost podjele na dvije države i njenih reperkusija u svim područjima daljnje društvene i nacionalne historije Njemačke postala neminovnim predmetom politike, taktike pa i programskih stavova sviju dijelova njemačkog radničkog pokreta. Pored toga, stvaranje dviju njemačkih država nije se pojavilo kao produkt unutrašnjih zakonitosti historijskog razvoja Njemačke, pa čak niti kao ostvarenje prvobitno zamišljene savezničke politike prema Njemačkoj, drugačije zacrtane na Jalti i u Potsdamu;⁹⁾ do njega je došlo u rezultatu zaoštavanja hladnoratovskih odnosa između dvaju formiranih svjetskih blokova.

U takvim je okolnostima Socijaldemokratska partija Njemačke na tlu novonastale zapadnonjemačke države došla u situaciju da objektivno predstavlja njemački radnički pokret u odnosu prema svim postupcima i političkim rješenjima što su dolazila kako od strane triju zapadnih sila tako i novoformirane zapadnonjemačke vlade, izrazito buržoaske. SPD se, međutim, već u periodu nastajanja Savezne Republike Njemačke samo dijelom opoziciono postavljala prema liniji koja je tu novu državu opredjeljivala blokovski i koja je u unutrašnjim relacijama jačala položaj buržoazije i kapitalističke ekspanzije. Niz akata iz tog perioda SPD je u isto vrijeme podržavala, gledajući jednostrano u konstituiranju zapadnonjemačke države put k uspostavljanju njemačkog jedinstva, i u njenoj građansko-parlamentarističkoj konstituciji put za razvojne mogućnosti samog radničkog pokreta. No pregled događaja, kako ga danas možemo rekapitulirati, ukazivao je jednoznačno na inkorporiranje SR Njemačke u takozvani obrambeni sistem Zapada koji će se u daljnjem toku, sve više pretvarati u antidemokratski sistem konzerviranja takvog odnosa snaga u svijetu na vojnom i ekonomskom planu koji je na korist kapitalističkog sistema i neokolonijalističkih snaga. Događaji s Njemačkom pri kojima je u tom kontekstu SPD zauzimala bilo samo verbalno opozicione stavove, ili ih je čak podržavala, bili su uglavnom ovi:

Spajanje triju zapadnih okupacionih zona i donošenje jedinstvenog okupacionog statuta za Zapadnu Njemačku u rezultatu Vašingtonske konferencije triju ministara vanjskih poslova od 10. aprila 1949; usvajanje i zatim stupanje na snagu zapadnonjemačkog ustava 8. i 25. maja 1949; prvi izbori za Bundestag 14. augusta 1949. i njegovo konstituiranje 9. septembra iste godine, čime se obilježava nastanak SR Njemačke; saopćenje triju zapadnih ministara 15. maja 1950. o daljnjem uključivanju Zapadne Njemačke u »zajednicu slobodnih naroda Evrope«; kominike zasjedanja Savjeta Atlantskog pakta 16—26. septembra 1950. u kojem

9) Na konferenciji u Potsdamu 17. jula — 2. augusta 1945. zaključeno je, pored ostalog, da se u Njemačkoj obrazuje centralni njemački upravni aparat. Sprovođenje toga sistirano je ujesen iste godine zbog veta Francuske.

se traži »stavljanje Njemačke u položaj da može dati prilog obrani Zapadne Evrope«; prva revizija Okupacionog statuta 5. marta 1951. na osnovu zaključaka Njujorške konferencije od 91. septembra 1950. o formiranju evropskih oružanih snaga uz učešće Zapadne Njemačke; program od 14 tačaka Savezne vlade i Bundestaga 27. septembra 1951. za sprovođenje svenjemačkih izbora pod nadzorom jedne međunarodne komisije; Schumanov plan i njegova ratifikacija u Bendestagu 11. januara 1952; potpisivanje »Generalnog ugovora« (Ugovor o odnosima između Savezne Republike i tri zapadne sile) 26. maja 1952; ukidanje okupacionog statuta.

Na ekonomskom planu među te događaje spada: Puno uključivanje Zapadne Njemačke u Marshallov plan počev od augusta 1949; pristupanje Savezne Republike Međunarodnoj upravi Ruhra 20. novembra 1949; Petersberški ugovor o okončanju savezničkog programa demontaže 22. novembra 1949; pristupanje Evropskoj platnoj uniji 19. septembra 1950; učlanjivanje u Međunarodni monetarni fond i Svjetsku banku 27. februara 1951; ukidanje Rurskog statuta 21. decembra 1951; opće uključivanje u zapadnoevropsko ekonomsko integraciono područje.

III

S historijskom fazom koja je nastupila u formuliranju i formiranju međunarodnih relacija i posebno onih unutar međunarodnog radničkog pokreta i među zemljama socijalizma nakon suštinske preorijentacije u gledanjima KP Sovjetskog Saveza i u praktičnoj politici SSSR-a poslije XX kongresa KP SS, došlo je i do nužnih pozitivnih razvojnih procesa u idejnom i političkom kretanju unutar međunarodnog radničkog pokreta u cjelini. Posebno, u komunističkom dijelu tog pokreta nastupio je period relativno brzog sazrijevanja i afirmiranja koncepcija suvremenog svjetskog stanja i budućnosti razvoja po koncepcijama koje su u biti svojstvene jedino dosljednoj aplikaciji marksističkog društvenohistorijskog materijalističkog gledanja i marksističko-dijalektičke kritičke metode, ali koje u vrijeme predominacije staljinizma nisu dolazile do izražaja, budući deformirane ili proskribirane.

Koncepcije koje danas razvija većina komunističkih partija u Evropi, pored svih međusobnih diferencija i nijansiranosti odražavaju izrazitu tendenciju definitivnog, možemo reći historijskog raskida sa staljinizmom. Dok taj raskid kod nekih partija znači odricanje i osudu staljinističkih metoda i sistema autoritarnog birokratizma krajnje izraženog u kultu ličnosti s njegovim posljedicama bezakonja i samovlasti, dotle kod drugih on znači i kompleksnu kritiku staljinističke teorije i praktičke revizije marksističkog učenja o socijalizmu, on označuje historijski nužnu i neminovnu pojavu obnove i dopune socijalističkih pogleda, odnosno njihovu marksističku aplikaciju na suvremenu stvarnost. Usput da kažemo, upravo ta komponenta u suvremenim progresivnim koncepcijama nekih komunističkih partija, koja se ne zadovoljava osudom staljinističkih »grešaka« iz kategorije kulta ličnosti, već ide putem daljnjih traženja i novih kreacija socijalističke misli i prakse, naišla je na najžešće, u suštini dogmatičarske i neostaljinističke napade kojih je nosilac i pretenzioni ideolog rukovodstvo KP Kine. Upravo stavovi tog rukovodstva i predstavljaju izvor i uzrok da-

našnjeg rascjepa u međunarodnom komunističkom pokretu, na njegov — moglo bi se sažeto kazati — antistaljinistički i prostaljinistički dio.

U svakom slučaju, pristup suvremenim stanjima i procesima u vlastitim zemljama i u svijetu kod većine komunističkih partija sve se manje zasniva na dogmatizmu i voluntarizmu, a sve više na realnostima i njihovom analitičkom i kritičkom uočavanju. Dok se takva gledanja komunističkih partija u socijalističkim zemljama okreću prema pitanjima afirmacije praktičkih materijalnih teokovina socijalističkog sistema na korist humanih potreba sadašnjih i budućih generacija, dotle komunističke partije zapadnoevropskih zemalja, a među njima naročito one najkrupnije, na primjer KP Italije i KP Francuske, u traženju puta do socijalizma u svojim zemljama, idu i dalje od teza o nužnosti transformacije oblika diktature proletarijata u pravcu uspostavljanja njihova demokratskog sadržaja. One analiziraju samu društvenohistorijsku bit diktature proletarijata kao prelaznog oblika s obzirom na suvremene uvjete u vlastitim zemljama i teže za iznalaženjem takvih rješenja koja će toj fazi dati posve nov i originalan oblik i sadržaj.

Posebnu i važnu komponentu pri tom kod većine svih komunističkih partija predstavlja napuštanje »lagerstva« kao principa svjetskih odnosa, uz isto tako odlučno napuštanje centrizma i principa hijerarhije u međupartijskim odnosima, kao i načelno napuštanje isključivosti prema nekomunističkom dijelu radničkog pokreta. Princip koegzistencije kao višeg oblika svjetskog sistema, kod većine komunističkih partija ne samo da se usvaja načelno, već se u praksi tekuće politike primjenjuje kao nerazdvojni dio akcije za progresivnu alternativu u suvremenoj svjetskohistorijskoj dilemi: očuvanje mira ili katastrofa rata.

Cijeli taj proces bitne evolucije u komunističkom dijelu međunarodnog radničkog pokreta mnoge su socijalističke partije u zapadnoevropskim zemljama prihvatile načelno pozitivno. Njihov samostalni politički položaj u okvirima zapadnog vojnog, ekonomskog i ideološkog sistema takozvane obrane »Slobodnog svijeta« postaje sve manje održiv ukoliko više taj sistem na vanjskom planu evoluiru u pravcu neokolonijalizma, a na unutrašnjem teži da se stabilizira u obliku stagnacije kapitalističkih društveno-ekonomskih odnosa i održavanja demokracija dvopartijskog tipa uz isključenje učešća socijalističkih i komunističkih partija i uz suzbijanje bilo kakvog oblika neposredne samoupravljačke demokracije.

Pri takvom razvoju, socijalističkim partijama preostaje ili da posve napuste svoje mjesto u okvirima radničkog pokreta i da se povinuju mehanici i tehnici pridobijanja većine biračkog tijela i mjesta u vladama mimo svaki socijalistički program, ili da i dalje zastupaju ideje socijalizma i bore se za njihovo ostvarenje o konkretnim suvremenim uvjetima. No, među novim uvjetima realne političke stvarnosti nesumnjivo se nalazi i pojava ponovnog okretanja radnih ljudi k evoluiranim političkim stavovima komunista, što samo potvrđuje da progresivni radnički pokret, uzet kao opća konstruktivna, miroljubiva i humana orijentacija za razrješavanje dilema suvremenog svijeta, ulijeva nove nade i povjerenje. Pri tom mnoge socijalističke partije, kao i komunisti, uviđaju da se daljnji korak u afirmaciji radničkog pokreta na svjetskopolitičkom i svjetskohistorijskom planu može postići jedino uspostavljanjem njego-

va jedinstva na širokom planu akcione suradnje uz puno poštivanja i očuvanje razlika u mišljenjima unutar njegovih pojedinih dijelova.

Dok je u znatnom dijelu socijalističkih partija zapadnoevropskih zemalja sve to shvaćeno, a pogotovo kod onih među njima što su u opoziciji i u osnovi dijele mišljenje da ne mogu napustiti načelni program i principe progresivnog radničkog pokreta, to jest političku akciju za socijalizam, dotle tradicionalno radnička i također velika socijalistička partija, Socijaldemokratska partija Njemačke, definitivno istupa iz kruga radničkog pokreta i svrstava se u red građanskih stranaka odričući se socijalističkog programa i u njegovom najminimalnijem obujmu.

Konačna prevaga antimarksističkog smjera u rukovodećim redovima SPD izrazila se pri donošenju Načelnog programa Partije na izvanrednom kongresu u Bad Godesbergu, 15. novembra 1959. Uz bitna odstupanja od prijašnjih programatskih stavova u pitanjima društvenoekonomskih i društvenopolitičkih odnosa, gdje se izričito odustalo od prevođenja sredstava krupne proizvodnje i prometa u društveno vlasništvo, i samo se formalno predviđa kontrola ili upravljanje monopola od strane države. Načelni je program karakterističan po svom u stvari nenačelnom tretiranju nekih konkretnih pitanja tekuće politike upravo u vezi s novim razvojnim pojavama i mogućnostima na međunarodnom planu. Tu se Program izričito zalaže za uključivanje ne samo Zapadne već i cijele Njemačke u zapadni sistem, uz posebno i krajnje nepomirljivo naglašeni antikomunizam, pri čemu se postojećem društvenom i političkom poretku u socijalističkim zemljama odriče zapravo svaka legitimnost. Uza sve to, Načelni program izbjegava i riječ socijalizam kao oznaku težnji SPD, i ograđuje se od naziva »socijalistička« za samu partiju, koja se, prema Programu, pretvara u »općenarodnu«.

Takva tendencija očitog manevriranja za pridobijanje birača iz svih društvenih slojeva još je više došla do izražaja u daljnjim istupanjima socijaldemokrata, vezanim sve više uz orijentaciju na postizanje izbornih uspjeha kod svih slojeva birača pod cijenu odricanja od svake samostalne i principijelne opozicione, a kamoli socijalističke politike. U tom se nastojanju posebno ispoljio faktor legitimiranja socijaldemokracije kao pouzdanog partnera zapadnih sila u slučaju vlastite izborne pobjede i preuzimanja vlade od strane SPD. Takav smisao valja tražiti, na primjer, u usvajanju »Deklaracije o obračunu socijaldemokracije s komunizmom« na plenumu SPD u Bonnu januara 1960, što je, ne bez otpora, sprovedeno i na Devetoj saveznoj konferenciji socijalističke omladine u Bielefeldu, maja 1963. Tu je liniju težnje za učešćem u vladi, uz napuštanje nekadašnjih programatskih načela, posebno izrazila cijela intonacija kongresa u Hannoveru 21—25. novembra 1960, koji je održan upravo uoči predizborne kampanje za parlamentarne izbore 1961. Na tom je kongresu potvrđeno gledište SPD da je Savezna Republika Njemačka »dio Zapada«, a to je popraćeno i nizom teza o potrebi da zapadna Njemačka bude prisutna sa svojom privrednom pomoći, ali i kulturom, u nerazvijenim zemljama, da ona mora postati privlačna ne samo za istočne Nijemce već i za narode u drugim zemljama, a također je na kongresu zaključeno da se pojača propagandna akcija protiv Sovjetskog Saveza. U toku same kampanje za parlamentarne izbore 1961. SPD je kao daljnji znak svog

zaokreta prema buržoaskim i antidemokratskim vladinim pozicijama predložila zajedničko vođenje vanjske politike s vladom, ali ne radi mijenjanja te politike, već uz čitav niz izjava solidarnosti s dotadašnjim njenim kursom koji na poznati način vodi bomska vlada.

Valja napomenuti kako sva ta nastojanja SPD da zadobije glasove na izborima i simpatije u vladajućim krugovima zapadnih sila nisu donijela znatnijih rezultata. Na zemaljskim izborima 1962/63. zabilježen je doduše porast glasova za SPD od prosječno oko 8%, no teško je reći da li je to rezultat novog građanskog kursa SPD ili odjek brojnih neuspjeha i kompromitacija vladine politike na vanjskom i unutrašnjem planu.

IV

Ono što eminentno proizlazi iz današnjeg krusa SPD unutar zapadnonjemačkog i međunarodnog političkog života ne može se, naravno, svesti na pitanje — pruža li taj kurs veće ili manje izgleda da SPD zadobije glasače, izborne pobjede i učešće u vladi, ili čak mogućnost da obrazuje samostalnu socijaldemokratsku vladu. Pitanje koje nas ovdje prvenstveno zanima zasijeca u širi kontekst problema postavljanja komunističkih, socijalističkih i socijaldemokratskih partija prema razvojnim faktorima suvremenog svijeta, koji se danas sublimiraju u polarizaciji koncepcija i snaga na stranu mira i koegzistencije s jedne strane i shvaćanja svijeta (u suštini buržoasko-ideološkog) kao poprišta vječite konkurencije, suprotstavljanja i obračunavanja među silama s vojno-oružanih pozicija uz pretenzije za razrješavanjem proturječnosti putem nasilne predomnacije.

S funkcijom koju su ove potonje koncepcije pridale SR Njemačkoj, ona se, suprotno svim iluzijama zapadnonjemačke socijaldemokracije, mora svrstati među znatne međunarodno-političke faktore što predstavljaju ozbiljnu smetnju za prakticiranje načela koegzistencije i miroljubivosti u tekućim međunarodnim i međunacionalnim odnosima. Identificirajući, međutim, svoj politički kurs sa smjerom koji zastupa upravo zvanična politika SR Njemačke, socijaldemokrati su očito pokazali da danas u njihovoj predodžbi mirnog, formalno možda i parlamentarnog puta u jedan viši društveni stupanj, konkretno socijalistički, nedostaje bitna komponenta socijalizma kao svjetske koncepcije koja se sastoji u prevladavanju dezintegracije i snaga demokratizma koje i nadalje predvodi radnički pokret sa svojim marksističkim pogledima i, vidjeli smo, suvremenim i evoluiranim aplikacijama tih pogleda.

Antikomunizam zapadnonjemačkih socijaldemokrata, koji je postao dominantna njihova programa i praktične politike, u smislu odbijanja svake mogućnosti koegzistentnog djelovanja na strani progresivne, tj. demokratske i miroljubive alternative u suvremenim dilemama, opredjeljuje današnju SPD kao *bivšu* partiju radničkog pokreta koja je sa svojim pristupom pitanju taktike na način totalnog kapituliranja pred buržoasko-demokratskim sistemom, u isto vrijeme napustila i osnovni pristup današnjim procesima i relacijama kakav imaju u golemoj većini snage vezane uz suvremeni međunarodni radnički pokret.

U odsustvu drugih znatnijih snaga radničkog pokreta u Saveznoj Republici Njemačkoj to znači da se u ovom dijelu Evrope, gdje bi bio nadasve neophodan konstruktivni utjecaj snažnog progresivnog pokreta, i nadalje otvara prostor za uspješnu političku akciju reakcionarnih snaga. Iako sadašnje stanje to ne obećava, u perspektivi će morati da se i u Zapadnoj Njemačkoj pojavi progresivni i antireakcionarni jedinstveni radnički pokret u liku obnovljenih snaga socijalističke orijentacije. Ukoliko prije takav pokret postane vodeća snaga njemačke društvene i nacionalne politike, utoliko će se prije ostvariti realno jedinstvo i progresivna međunarodna uloga Njemačke.